

Gaston Durnez, *Felix Timmermans. Een biografie*, Tielt, Lannoo, 2000, 820 pp., ill., 1495 BEF, ISBN 90-20941-127.

In de grote boekhandels in Utrecht is literair werk van Felix Timmermans (1886-1947) niet of nauwelijks meer voorhanden. Een lezer moet zich tot de bibliotheek of het antiquariaat wenden en dat zal in de rest van Nederland, vrees ik, niet veel anders zijn. In Vlaanderen, waar het Davidsfonds in de jaren tachtig nog werk herdrukte, is de toestand wellicht beter. Toch heeft dit Gaston Durnez er niet van weerhouden om een omvangrijke biografie aan Timmermans te wijden.

Allereerst dreef een grote waardering voor de persoon en zijn werk hem hiertoe. Maar er is meer. Om Freddy De Schutter (*Het verhaal van de Nederlandse literatuur. Band III, De beweging van Tachtig. Van Nu en Straks. Interbellum*, Kapellen-Amsterdam, 2000, p. 330) te citeren: “Een blijvende plaats in de geschiedenis van onze letterkunde [kan] niemand [aan Timmermans] ontzeggen”, en dat is ook een valide argument om aan een biografie te beginnen.

In deze bespreking wil ik niet de nadruk leggen op Timmermans' letterkundig werk. Durnez doet dat mijns inziens op bekwame wijze. Hij blijft met alle waardering en liefde voor dat werk toch ook kritisch waar dat nodig is. Bovendien plaatst hij heel het oeuvre in een goed tijds kader en laat duidelijk zien welke invloeden er van buiten op Timmermans' ontwikkeling als auteur hebben ingewerkt. Ook de ontwikkeling van Timmermans' persoonlijkheid krijgt alle aandacht.

Gezien de aard van *Wetenschappelijke tijdingen* wil ik wat meer de nadruk leggen op Timmermans als flamingant, een aspect dat Durnez overigens niet uit het oog verloren heeft.

Onder het pseudoniem van Polleke de Mehr schreef Timmermans al in 1906 in *Lier Vooruit* vrij revolutionaire taal: “Belgen bestaan er niet [...] Walen zijn Walen en Vlamingen zijn Vlamingen! En hoe zouden twee volken, die elkander met gebaren moeten verstaan, eene nationaliteit kunnen vormen? 'k Versta er geen “dem” van!” Het lijkt wel alsof hij Jules Destrée voor was.

In Lier zelf kwam hij in aanraking met het Algemeen Nederlands Verbond en met daarin zijn vrij radicale vrienden Reimond Kimpe en Fred Bogaerts, die weer verbonden waren met onder andere het tijdschrift *Bestuurlijke Scheiding*.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was Timmermans een aanhanger van de Jong-Vlaanderen groep van Jan Derkkk Domela Nieuwenhuis Nyegaard en stond hij met die keuze in het radicale activisme. Timmermans wilde zelfs een zelfstandig Vlaams koninkrijk, waarover hij op 8 december 1915 in *De Vlaamsche Post* schreef:

“'t Is door God gezegend, het Koninkrijk Vlaanderen! En kome onze regeering nu terug, blijve de Duitschers hier, worden we bij Holland gevoegd, en geven ze ons de

Hoogeschool, de bestuurlijke scheiding, Home Rule, of wat weet ik al! De klooftusschen Waalsch, Duitsch of Hollandsch kan niet gedempt worden, eeuwig, altijd en overal, draagt elke Vlaming, ik weet het heel goed, in zich de onuitgesproken droom van vrij en zelfstandig te zijn in het koninkrijk Vlaanderen! Het koninkrijk der Vlamingen! En dan is iedereen onzen vriend!”

Het paste wel niet precies in de straat van Jong-Vlaanderen, maar radicaal was het wel en ook wat wereldvreemd. Interessant is overigens zijn reserve niet alleen tegenover Duitsland, maar ook tegenover Nederland. Ook in latere jaren blijven de begrippen Diets en Dietsland hem vreemd ondanks zijn nauwe literaire banden met Nederland. Zijn eerste serieuze werken verschenen in de *Nieuwe Gids* van Willem Kloos en Lodewijk van Deyssel en zijn eerste (*Pallieter*) en al zijn latere boeken verschenen bij de Amsterdamse uitgever Van Kampen. Bovendien hield hij een ontelbare hoeveelheid lezingen in het Noorden.

In verband met zijn activisme, hij was in Lier actief in Volksofbeelding en in de Propagandakomitee, weken hij en zijn vrouw in 1918 uit naar Nederland. In 1920 keerden zij weer naar Lier zonder vervolgd te zijn. Op zijn beurt hielp hij vrienden als Fred Bogaerts en Antoon Thiry weer bij hun terugkeer naar Vlaanderen, al verkoelde de vriendschap met de laatste in de volgende jaren enigszins.

De Duitse bezetting van België betekende voor Timmermans ook de eerste contacten met Duitse schrijvers en uitgevers die als bezettingsautoriteiten daar hun werk deden. Zo leerde hij Anton Knippenberg van de Inselverlag kennen die later zijn uitgever in Duitsland zou worden. Via deze contacten ging Timmermans in de jaren twintig en dertig ook lange lezingentournees in Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland houden. Wel riepen deze betrekkingen na 1933 verzet en kritiek op. Men verweet hem geldzucht en sympathie voor het nazisme. Nazi was hij volgens Durnez beslist niet en zijn argumenten overtuigen. Zo behoorde Timmermans tot de schrijvers die in 1935 Thomas Mann complimenteerden met zijn zestigste verjaardag. Mann was toen al *persona non grata* in het Rijk en zijn werk was verboden. Ook paste Timmermans' werk niet echt goed in de bloed en bodemromans. Hij was te katholiek en te weinig volksverbonden.

In deze jaren dertig liep ook Timmermans' verhouding tot de Vlaams-nationalisten deuken op. Hij werd beschuldigd van gierigheid, want hij zou geen geld aan Vlaams-nationalistische organisaties hebben willen geven. Erger was het verwijt dat hij aan 'plat materialisme' leed en dat zijn te grote populariteit niet alleen een verwormen Pallieteriaans beeld van de Vlaming propageerde, maar dat deze bekendheid ook de aandacht afleidde van de echte 'volksverbonden' strijders en letterkundigen als Cyriel Verschaeve, Wies Moens, Ferdinand Vercoocke en de al overleden René de Clercq. Timmermans' werken waren te weinig 'gezond volks' aldus Ernest van der Hallen. Niettemin schreef Timmermans nog in 1937 in het woord vooraf van een Duitse vertaling van Jozef Simons, *Eer Vlaanderen vergaat*

over dat boek: “*het geeft ons de hoop en de bezieling dat ons volk eens in zijn eigen huis zal wonen.*”

Het thema van ‘eigen huis’ en verzet tegen vreemde overheersing kwam in meer dan een van Timmermans’ werken voor. In het dierenepos *Boudewijn* (1919) zou men iets kunnen lezen van verzet tegen de druk van de Franstaligen tegenover Vlaanderen. In de romans over de schilders Pieter Breugel (1928) en Adriaan Brouwer is een van de thema’s het verzet van de ‘geus en katholiek’ tegen de Spaanse overheersers en dat kan men ook duiden als een verlangen naar de vrijheid van Vlaanderen en in het geval van de roman over Brouwer (postuum verschenen in 1948 maar gereed in 1944) kan voor de Spaanse bezetter ook de Duitse bezetter gelezen worden.

Zeer onverstandig was zijn keuze om zich in 1938 voor de gemeenteraadsverkiezingen in Lier op de kieslijst van het Vlaamsch-Nationaal Blok (onafhankelijken en VNV) te laten plaatsen. Deze daad werd hem zeer kwalijk genomen door literaire vrienden als Marnix Gijsen en Lode Zielens. Vooral de laatste waste Timmermans de oren en was zeer scherp in zijn afkeuring. Waarom deed Timmermans dit? Omdat hij, zoals hij zelf zei, geen nee kon zeggen of omdat hij de kritiek uit Vlaams-nationalistische hoek wilde pareren? Het blijft onduidelijk. Gelukkig voor Timmermans waren, achteraf gezien, de bewoners van Lier verstandiger. Timmermans werd niet gekozen.

Ten slotte is er het drama van de Rembrandtprijs.

De Tweede Wereldoorlog had Timmermans zeer geschokt. Hij bleef trouw aan kerk, vorst en vaderland. Niettemin ontving hij wel Duitse bewonderaars van zijn werk, verscheen er oud werk van hem in de *Deutsche Zeitung* en ging hij in 1941 met Ernest Claes naar Duitsland. Hij werd daar lid van de Europäische Schriftsteller-vereinigung. Een nazi-propaganda-organisatie, maar aan het hoofd stond de letterkundige en antinazi Hans Carossa, een vriend van Timmermans. Er is van de organisatie dan ook weinig meer vernomen en achteraf hoorde Timmermans dat zijn snelle vertrek en zijn geringe participatie in allerlei activiteiten niet goed gevallen waren. Dat was zeer waarschijnlijk ook precies wat Timmermans beoogde.

In mei 1942 aanvaardde hij dan toch de Rembrandtprijs, een prestigieuze Duitse prijs die al voor de oorlog toegekend werd aan schrijvers, musici en beeldende kunstenaars. Het geld kwam van de Hamburgse koopman Alfred Toepfer. De prijs was in 1933 echter onder nazi-controle komen te staan. Durnez volgt inzake de toekenning van de Rembrandtprijs de vondsten van Bert Govaerts (B. Govaerts, “Zo was Vlaanderen op Duitschlands lippen”: Felix Timmermans en de Rembrandtprijs, 1942, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 59, 2000, nr. 1, pp. 15-34).

Twee zaken speelden er bij de uitreiking van 1942. De militaire bezettingsautoriteiten wilden een niet-controversiële kandidaat. Zij wilden geen figuur uit

het VNV-milieu of uit de kringen van de DeVlag. De oppositie, het VNV-milieu, vond Timmermans te katholiek, te weinig strijdbaar en te weinig volksgezind. De gematigden wonnen en Timmermans zei, ook al aarzelde hij, toch ja. Waarom geen neen, zoals Anton Coolen had gedaan? Het blijft speculeren over wat hem tot deze daad gebracht heeft, een daad waar hij uiteindelijk zelf ook gemengde gevoelens over had. Het kan zijn geweest behoefte aan roem, tenslotte was hij voor de tweede keer de Nobelprijs misgelopen, of een te weinig strijdbare geest, of vrees voor represailles, of de geldprijs zelf, die de geringe inkomsten uit de Duitse verkoop van zijn werk kon compenseren. In verband met deviezenbeperkingen kreeg hij weinig geld uit Duitsland.

Hoewel de plechtigheid in Antwerpen en later nog in Lier zonder al te nadrukkelijk propagandavertoon verliep, is de aanvaarding van de prijs hem direct na de oorlog zwaar aangerekend. Hij hield zijn dankwoord wel met de hakenkruisvlag op de achtergrond.

Zijn ernstige hartkwaal weerhield de autoriteiten van een arrestatie, maar er werd wel een strafdossier aangelegd. Los van de prijsaanvaarding berustten de overige beschuldigingen op drijfzand en konden er ook positieve daden ingebracht worden in de vorm van hulpverlening aan vervolgd. Pas op 22 december 1946 werd Timmermans buiten vervolging gesteld. Dit bericht raakte in een ambtelijke molen en bereikte hem niet meer. Hij stierf op 24 januari 1947. Naast de officiële aanklacht liep er ook een zuivering van de Koninklijke Academie, waar Toussaint van Boelaere zich als groot-inquisiteur gedroeg en Timmermans in de felste toon aanviel en zijn werk als minderwaardig afdeed. De felste aanvallen heeft Timmermans niet meer meegemaakt, maar ook kon hij niet meer genieten van de krachtige repliek van Maurice Gilliams op Toussaints kritiek. Voor Timmermans gold toen al wat hij zelf gedicht had:

*“Ik zeil langs regenbogen
Gods stilte tegemoet.”*

Veel is buiten beschouwing gebleven en dat geldt zeker voor Timmermans' literaire werkzaamheden, maar op één ding wil ik nog wijzen. Wat opvalt in vrijwel al zijn werk, – Durnez vermeldt dit en de eigen lezing van verschillende boeken bracht mij de bevestiging –, is dat ondanks alle Pallieteriaanse momenten en ondanks het barokke en beeldrijke taalgebruik toch telkens weer de hoogtepunten zijn: de stilte en schoonheid van de natuur en 'het geluk God te voelen'. Dat maakt Timmermans tot méér dan *“notre arlequin national”* (Paul van Ostaijen) en Gaston Durnez heeft dit zeer wel gezien en op meesterlijke wijze uitgewerkt. Het is een bijzonder knap, fraai geschreven en goed verzorgd boek.

PIETER VAN HEES [PROF. RITZEMA BOSLAAN 95, NL-3571 CP UTRECHT]